

Μετασχηματισμοί και εννοιολογικές μετατοπίσεις της έννοιας του πατερναλισμού

Ορθοδοξία / Ηθική

Δημήτρης Τσιολακίδης, Θεολόγος

[Προηγούμενη δημοσίευση: <http://bit.ly/2h8zww0>]

Αυτή είναι η κατηγορική προσταγή (ηθικοί νόμοι που συνιστούν ηθικές) του Καντ και διατυπώνεται ακολούθως: α) «' Πράττε μόνο βάσει εκείνης της αρχής δια της οποίας μπορείς ταυτόχρονα να επιθυμείς να καταστεί αυτή καθολικός νόμος'»[10]. Να προσθέσουμε ότι ο Καντ προέβη σε τρεις διατυπώσεις της κατηγορικής προσταγής με την τρίτη να ονομάζεται διατύπωση της αυτονομίας γ) «'Πράττε μόνο έτσι ώστε η βούλησή σου μέσω του γνώμονά της να μπορεί να θεωρεί τον εαυτό της ταυτόχρονα ως καθολικό νομοθέτη». Η παραπάνω διατύπωση αποτελεί μια σαφή περιγραφή και έναν καθαρό ορισμό της καντιανής αυτονομίας. Όμως παρότι και στις τρεις διατυπώσεις, ειδικότερα στη δεύτερη β)«Πράττε έτσι ώστε να χρησιμοποιείς την ανθρωπότητα τόσο στο πρόσωπό σου όσο και στο πρόσωπο κάθε άλλου ανθρώπου, πάντα ταυτόχρονα ως σκοπό και ποτέ μόνο ως μέσο» ο Καντ προσπάθησε να προσδιορίσει το διακριτό όριο για το πότε ο

άνθρωπος ενεργεί σύμφωνα με τον καθαρό ηθικό νόμο, δεν απέκλισε τη δέσμευση των εκάστοτε κινήτρων από τις φυσικές ροπές του ανθρώπου[11], αναγνωρίζοντας σε αυτά ιδιοτέλεια και άρα τη νοθεία στη σύλληψη της καθαρής ηθικής η οποία μόνο ως απόλυτο μέγεθος σύμφωνα με τον Καντ μπορεί να κατανοηθεί.

Με μία δεύτερη προσέγγιση θα μπορούσαμε ενδεχομένως να δούμε τους υποδόριους κινδύνους που υποκρύπτονται στον πιθανό συμφυσισμό των εννοιών και πόσο εύκολα μπορούν να τεθούν σε εφαρμογή παρερμηνείες. Αρκεί να ανατρέξουμε στη σκέψη του Φίχτε που έδωσε στις θέσεις του Καντ ριζοσπαστικό και ακραίο περιεχόμενο διότι, μέσω της κατεύθυνσης που πήραν από τον πρώτο, αναδείχθηκε τόσο ο ιδεαλισμός όσο και ο ατομισμός που αυτές κυφορούσαν, καθώς την ηθική την ορίζει κάθε άνθρωπος αφ' εαυτού του και με την ως έγγιστα ταύτιση του γερμανικού έθνους με το απόλυτο καθολικό Εγώ εξέθρεψε και αυτός τον πρώιμο γερμανικό εθνικισμό[12]. Γεγονός που αποτυπώθηκε στις θηριωδίες που διέπραξε η Ναζιστική Γερμανία στο όνομα του καθήκοντος να διαφυλάξει τη φυλετική καθαρότητα της γερμανικής φυλής, (ιατρικά πειράματα σε στρατόπεδα συγκέντρωσης χωρίς τη συναίνεση των αιχμαλώτων και στο όνομα μόνο ενός ανώτερου σκοπού-ιδεολογίας) επίσης στο κάψιμο των βιβλίων με την αιτιολόγηση της προστασίας του πνεύματος από μολυσματικές ιδέες.

Τον ίδιο προβληματισμό και με ανάλογα περιθώρια παρεξηγήσεων δύναται κανείς

να αναγνώσει και στην πρώτη διατύπωση δοθέντος ότι ζητούμενο αποτελεί αν η κατηγορική προσταγή αφορά τη μορφή της αρχής (γνώμονας-δυνατότητα καθολικοποίησης και περιγραφή της πράξης),την οποία ακολουθεί η πράξη και όχι την ύλη ως (‘σκοπού επιδιωκόμενου από την πράξη’) [και τις συνέπειες της πράξης][13]. Βέβαια ως προϋπόθεση της ορθότητας της πράξης ορίζει την αγαθή βούληση η ενσυναίσθηση της οποίας είναι τελείως υποκειμενική υπόθεση. Επίσης ο συμφυρμός των εννοιών έχει ως αποτέλεσμα την πιθανή μεταμόρφωση της αυτονομίας σε αυτοπατερναλισμό που μεταβάλλεται συλλογικό «επιθετικό» πατερναλισμό αφού μέσω του Λόγου ότι νομοθετεί ο καθένας για τον εαυτό του έχει καθολική ισχύ, γεγονός που επιτρέπει μια ακολουθία συνειρμών και δίνει έρεισμα για εξαγωγή συμπερασμάτων που κατατείνουν στην θέαση μιας υπέρπουσας εκδοχής ενός δυνητικά κατευθυνόμενου προς τον ολοκληρωτισμό συλλογισμού. Με άλλα λόγια υποκύπτοντας ο άνθρωπος στις ροπές του, μπορεί να διαστρέψει εκούσια τον καθολικό νόμο και να καταλήξει ουσιαστικά στην παράβαση της κατηγορικής προσταγής.

Το πρόβλημα συνοπτικά στην καντιανή αυτονομία όπως το ορίζει ο Engelhardt,[14] έγκειται στο γεγονός ότι και σε αυτή την περίπτωση, η ερμηνεία του τεκμηριώνεται σε κάποια προσιτά γνωρίσματα της εγκόσμιας πραγματικότητας, όπως η ανθρώπινη λογική, οι συμπάθειες, οι τάσεις ή η φύση, έχοντας εγκαταλείψει την ιδέα να γνωρίσει ο άνθρωπος την αληθινή φύση των όντων και την ύπαρξη του όντως αγαθού που είναι ο Θεός. Επομένως η αξιοποίηση της έννοιας της αυτονομίας από την πλευρά της βιοηθικής σε συγκεκριμένες αποφάσεις προϋποθέτει την ορθή οριοθέτησή της για την επίλυση πρακτικών προβλημάτων. Σε ότι αφορά στην ορθόδοξη χριστιανική θεώρηση παραφράζοντας τη διατύπωση για το νόημα της ηθικής του Γεωργίου Μαντζαρίδη[15] θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η έννοια της αυτονομίας δεν μπορεί να αποτελεί προϊόν λογικής σκέψης του ανθρώπου με την έννοια ενός νοητικού κατασκευάσματος που αντικειμενοποιεί το δικαίωμα της αυτονομίας που βρίσκεται έξω από αυτόν. Αυτονομία έχουν μόνο τα πρόσωπα και όχι η έννοια της αυτονομίας. Αυτή δεν είναι σε θέση να ζήσει και να εκφραστεί με αυτόνομο τρόπο. Έτσι αυθεντικότερη απόδοση των τρόπων έκφρασης και εκδήλωσης της αυτονομίας βρίσκει κανείς στα κείμενα που περιγράφουν καταστάσεις της καθημερινής ζωής π.χ. τραγωδίες, επιστολές ή ομιλίες των ιερών συγγραφέων και Πατέρων της Εκκλησίας και όχι σε ηθικά συγγράμματα που στηρίζονται στη λογική αφαίρεση και στη γενίκευση[16]. Επίσης σημαντική παράμετρο στην ορθόδοξη σκέψη αποτελεί η αντίληψη κατά την οποία η αυτονομία κατανοείται στην κατάφαση της κοινωνίας με τους άλλους και όχι στην εγωκεντρική συστολή.

[10] Βλ. Kenny, Anthony,. Ιστορία της Δυτικής Φιλοσοφίας, εκδ. Νεφέλη Αθήνα 2005, σς. 262-265 μτφρ. Δέσποινα Ρισσάκη.

[11] Πρβλ. Νικολάου Γ. Κόϊου, επ'ελευθερία εκλήθητε, Αυτονομία και Ετερονομία στην Ηθική, εκδ. ΣΤΑΜΟΥΛΗ Α.Ε. δεύτερη έκδοση, Αθήνα 2006, σ.44

[12] Στο ίδιο, σ.23έ.

[13] Για περισσότερα βλ. ΚΑΤΣΑΡΙΩΤΗ ΚΡΥΣΤΑΛΕΝΙΑ ΚΑΝΤ:ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΣΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΝΟΜΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΣ, ΠΑΤΡΑ 2012, σς.45-50.

[14] Βλ. Η. TRISTRAM ENGELHARDT, JR., ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΗΣ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ, μτφρ. Πολυξένη Τσαλίκη-Κιοσόγλου, εκδ. Αρμός 2007, σς. 121-132.

[15] Βλ., ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ Ι, Έκδοση Δεύτερη, εκδ.Π.ΠΟΥΡΝΑΡΑ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2009 ,σ.25έ.

[16] Κύριο εργαλείο της θεολογίας αλλά και της νοηματοδότησης των εννοιών από τους πατέρες είναι η αποδεικτική μέθοδος που συνάπτεται στην εμπειρική βάση των ησυχαστών και θεμελιώνεται στα πράγματα, και εντός του σώματος της εκκλησίας . Συνοδικός τόμος 1351: «Ου γαρ εν ρήμασι ημίν, αλλ'εν πράγμασι η αλήθεια και η ευσέβεια κατά τον θεολόγον Γρηγόριον. Περί δε δογμάτων και πραγμάτων τον αγώνα ποιούμει»

<http://bit.ly/2isNSWW>